

Dr. Matjaž Gams
državni svetnik

2

Številka: 630-01-1/2020/1
Ljubljana, 13. 1. 2020

Gospod
Alojz Kovšca
predsednik Državnega sveta

Zadeva: Vprašanja in pobudi glede Predloga zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti, ki je v pripravi na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport

Na podlagi 66. in 98. člena Poslovnika Državnega sveta (Uradni list RS, št. 70/08, 73/09, 101/10, 6/14 in 26/15) predlagam, da se na Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport naslovi naslednja vprašanja:

- 1. Kakšna je predvidena nadaljnja časovnica priprave in sprejema Predloga zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (v nadaljevanju: ZZRID), ki je trenutno v pripravi na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport?**
- 2. Ali drži, da so bile v osnovno različico predloga ZZRID po opravljeni javni razpravi, ki je potekala od 18. aprila do sredine maja 2019, v predlog zakona res vnesene spremembe, ki se jih omenja v javno izraženih pripombah strokovne javnosti s področja raziskovanja k predlogu ZZRID (podrobneje v prilogah) in ki lahko po njenem mnenju vodijo do:**
 - **podržavljanja lastnine raziskovalnih inštitutov;**
 - **neutemeljenega razlikovanja med inštituti in fakultetami glede posameznih elementov svojega delovanja;**
 - **še večjih razlik med zaposlenimi pri opravljanju primerljivih del na področju raziskovanja (npr. med zaposlenimi s statusom raziskovalcev in zaposlenimi s statusom profesorja na fakulteti);**
 - **sistematičnega slabšanja statusa raziskovalcev;**
 - **diskriminatornega obveznega upokojevanja starejših raziskovalcev po 65. letu starosti itd.?**
- 3. Ali je predvideno, da se bo, na podlagi v vprašanju pod točko 2. navedenih pomislekov in pripomb strokovne javnosti s področja raziskovanja, pred obravnavo predloga zakona na Vladi Republike Slovenije izvedlo še kakšna dodatna posvetovanja in usklajevanja o naknadno spremenjeni vsebini predloga zakona s širšo strokovno javnostjo s področja raziskovanja (npr. Znanstvenim svetom Instituta »Jožef Stefan«, Znanstvenim svetom Kemijskega inštituta, Koordinacijo samostojnih raziskovalnih inštitutov Slovenije (KOsRIS) idr.) in na kakšen način naj bi bilo slednje izvedeno?**

Če je odgovor na vprašanje pod št. 3 nikalen, podajam tudi naslednji pobudi:

- 1. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport naj naknadno dopolnjen oziroma spremenjen predlog ZZRID še pred njegovo medresorsko obravnavo in obravnavo na Vladi Republike Slovenije predloži v ponovno razpravo širši strokovni javnosti s področja raziskovanja in ga z njo uskladi.**
- 2. Z aktualno dopolnjeno oziroma spremenjeno vsebino predloga ZZRID naj Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport še pred predložitvijo predloga zakona Vladi Republike Slovenije seznaniti tudi Državni svet in predstavnika interesov raziskovalne dejavnosti v Državnem svetu, z namenom poglobljene strokovne razprave ter seznanitve s spremembami in dopolnitvami predloga ZZRID v času po javni razpravi tudi v okviru Državnega sveta.**

Obrazložitev:

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je 18. 4. 2019 na portalu E-demokracija objavilo Predlog zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (v nadaljevanju: predlog ZZRID) ter strokovno in drugo javnost pozvalo, da v roku 30 dni k predlogu zakona poda svoje pripombe in predloge. Na dan 10. 1. 2020 je bilo na prej omenjenem državnem portalu navedeno, da je predlog zakona v fazi priprave znotraj pristojnega ministrstva.

Decembra 2019 in januarja 2020 je bilo v medijih objavljenih več prispevkov nekaterih najvidnejših samostojnih raziskovalnih inštitucij v Sloveniji in njihovih predstavnikov (skupna izjava Znanstvenih svetov Instituta »Jožef Stefan« in Kemijskega inštituta, izjava Koordinacije samostojnih raziskovalnih inštitutov Slovenije (KOsRIS), intervju s predsednikom KOsRIS in direktorjem Kemijskega inštituta prof. dr. Gregorjem Anderluhom z dne 9. 1. 2020 v časniku Delu (vsebina v prilogah). Iz navedenih izjav in stališč je razvidno, da je po približno 15 letih oblikovanja novega zakona z znanstvenoraziskovalnega področja konec 2019, po že opravljeni javni razpravi, prišlo do nekaj bistvenih sprememb in dopolnitev delovne verzije predloga zakona, ki so za najvidnejše raziskovalne institucije in znanstvenike v Sloveniji sporni do te mere, da so podali svoje pripombe k navedenim naknadnim posegom v predlog ZZRID in izpostavili svoje pomisleke v medijih. Navedene naknadne spremembe in dopolnitve predloga ZZRID naj bi bile sprejete v dogovoru med nekaterimi sindikati in predstavniki oblikovalcev javnih politik na tem področju - brez védenja in posvetovanja s strokovnjaki s področja raziskovanja in brez seznanitve predstavnika področja raziskovalne dejavnosti v Državnem svetu.

Na predstavnika interesov raziskovalne dejavnosti v Državnem svetu je bila naslovljena vrsta pobud za seznanitev z aktualno (dopolnjeno/spremenjeno) vsebino predloga ZZRID v okviru Državnega sveta.

Iz prispelih javnih mnenj in mnenj, naslovljenih na predstavnika interesov raziskovalne dejavnosti v Državnem svetu, izhajajo naslednje pripombe in izražene skrbi, povezane s predlogom ZZRID (pred in po fazi javne obravnave) in nadaljnjim razvojem področja raziskovanja v Sloveniji:

- Predlagana uvedba državnega lastništva inštitutov, na podlagi spremembe določb o lastnini nepremičnin in osnovnih sredstev (prvotno (v fazi javne razprave) 58. člen predloga ZZRID), je za raziskovalne inštitute nesprejemljiva. Raziskovalni inštituti v Sloveniji so v preteklosti pretežno iz svojih virov in pogosto tudi na račun nižjih plač zaposlenih, obnavljali svojo raziskovalno opremo in prostore, zato so na novo predlagane določbe v predlogu ZZRID, ki predvidevajo prepis nepremičnin samostojnih raziskovalnih inštitutov na državo, nesprejemljive. Opozorila se nanašajo na možne izrazito negativne posledice predvidenega »podržavljanja« lastnine inštitutov, to je radikalnega zmanjšanja stopnje njihove avtonomije.
- Z novo predlaganimi ukrepi in nekaterimi določbami predloga ZZRID bo prišlo do še večjih razlik med inštituti in fakultetami (med drugim na podlagi različnih pravil za delitev presežka iz tržnih aktivnosti (raziskovalcem na inštitutih je dovoljena delitev le polovice presežka)), namesto da bi se slednje trudili čim bolj zmanjšati. Kot najbolj smotrna rešitev se predlaga sprejem enovitega zakona za področje visokega šolstva in znanosti.
- Določbe glede obveznega upokojevanja starejših raziskovalcev po izpolnjeni starosti 65 let (61. in 62. člen predloga ZZRID) so po oceni strokovne javnosti s področja raziskovanja protiustavne, predvsem pa diskriminatorne do starejših raziskovalcev v primerjavi z ostalimi javnimi uslužbenci. Prav tako odstopajo od glavnih svetovnih trendov podaljševanja delovne dobe raziskovalcev.
- Uvaja se podlage za še večje razlike med statusom raziskovalca in statusom profesorja na fakultetah (že zdaj je zaznati razlike pri opravljanju primerljivih delovnih nalog, npr. poučevanju in raziskovanju v nekaj večjem ali manjšem deležu).
- Neutemeljeno izločanje predstavnikov znanstvenih inštitutov iz nacionalnih organov – v novih znanstvenih in razvojnih organih je čedalje manj predstavnikov znanstvenih inštitutov.
- Oblikovalci javnih politik prevzemajo čedalje večjo moč pri odločanju in jemljejo znanstveno avtonomijo tako profesorjem kot raziskovalcem, nekateri mediji pa sistematično degradirajo te najbolj intelektualno vrhunske poklice.
- Status raziskovalcev se sistematično slabša tako starih kot mladih. Leta 2018 so sindikati in predstavniki izvršne veje oblasti dosegli dogovor, s katerim so najvišjim znanstvenim nazivom realno odvzeli 5 % vrednosti (razmerje med prihodki zaposlenega z nazivom raziskovalnega svetnika in zaposlenimi z drugimi nazivi v javnem sektorju še nikoli ni bilo tako neugodno, plače raziskovalcev in profesorjev v Sloveniji pa so v zadnjih 15 letih padle za 15 % v primerjavi s povprečno plačo v državi).
- Renome in pogoji dela raziskovalcev in profesorjev se poslabšujejo iz leta v leto, kar vpliva na nekatere najbolj izobražene in sposobne kadre s področja raziskovanja in razvoja, da zapuščajo svoja delovna mesta ali pa to nanje vpliva demotivacijsko, zaradi česar tako raziskovalno kot izobraževalno področje sistematično nazadujeta.
- Na področju znanosti se uveljavlja anti-intelektualizem, saj pogosto znanstveniki in raziskovalci brez vidnih raziskovalnih rezultatov tistim z vrhunskimi rezultati določajo način delovanja in jih s tem ovirajo pri napredku. Prav tako je prepoznan trend nagrajevanja manj sposobnih in kaznovanja vrhunskih raziskovalcev in znanstvenikov, raziskovalna sredstva in odločevalski položaji se delijo na neprimernih podlagah in dogovorno namesto na podlagi rezultatov dela itd.

Pri sprejemanju zakonov na kateremkoli področju bi se moralo pri pripravi njihove vsebine aktivno vključiti in tudi upoštevati zlasti mnenja tistih, ki se jih sprejeta zakonodaja najbolj neposredno dotika, predvsem pa najbolj uspešnih in sposobnih strokovnjakov na konkretnem področju, ki se jih zakonodajne rešitve dotikajo. Na to nenazadnje izvršno vejo oblasti v Sloveniji navajajo tudi določbe Resolucije o normativni dejavnosti (Uradni list RS, št. 95/09). V primeru predloga ZZRID bi morali biti v njegovo pripravo vse do faze, ko se predlog zakona predloži Vladi Republike Slovenije in nato Državnem zboru v sprejem, aktivno vključeni strokovnjaki (raziskovalci in znanstveniki) z vrhunskimi objavami, patenti, prenosi v prakso oz. njihovi neposredni zagovorniki/zastopniki. Če je možno sklepati po objavah na temo predloga ZZRID v medijih, je do zadnjih pomembnih vsebinskih sprememb delovne verzije predloga ZZRID prišlo na povsem drug način, brez njihove vključitve.

Namesto da bi se Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport trudilo pripraviti izboljšano začetno verzijo predloga zakona, v katerem bi po predlogih ključnih predstavnikov slovenske znanosti in raziskovanja kot podlaga za urejanje delovanja in razvoj področja znanosti in raziskovanja služila vrhunskost kot njuna osnovna komponenta, se dogaja ravno nasprotno – brez usklajevanja z vsemi ključnimi deležniki se z nekaj dodatno vnesenimi členi v predlog ZZRID v sfero znanosti in raziskovanja uvaja neke vrste uravnilovko. Vse to bo lahko imelo velik vpliv na kakovost raziskovalnega in znanstvenega dela, prav tako pa korenito odstopa od vseh tistih pozitivnih pobud in predlogov za razvoj navedenega področja, zbranih v desetletjih oblikovanja predloga novega ZZRID.

Skupno mnenje stroke s področja znanstvenega raziskovanja je, da bi bil nov zakon na področju znanstvenoraziskovalne dejavnosti zelo dobrodošel, če bi izboljšal razmere in da marsikateri člen v predlogu ZZRID, kot je bil predložen v javno razpravo aprila 2019, predstavlja pomembno izboljšavo trenutne ureditve. A z neusklajenimi ad hoc popravki nekaterih členov ali vnosom novih rešitev v predlog zakona se lahko doseže ravno nasprotno. Posledično je bistvenega pomena, da se stroko s tega področja na podlagi širše strokovne javne razprave ponovno seznanijo z naknadno uvedenimi spremembami v predlog ZZRID, še preden bo slednji obravnavan na Vladi Republike Slovenije oziroma še pred njegovo vložitvijo v medresorsko razpravo. Kot prostor takšne seznanitve in široke strokovne razprave lahko med drugim služi tudi Državni svet in v njegovem okviru pristojna Komisija za kulturo, znanost, šolstvo in šport.

Državni svetnik
dr. Matjaž Gams, l. r.

Priloge:

- Stališče in pripombe Znanstvenih svetov Instituta »Jožef Stefan« in Kemijskega inštituta glede Predloga Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovativni dejavnosti po fazi javne razprave
- Mnenje Koordinacije samostojnih raziskovalnih inštitutov Slovenije k Predlogu zakona o znanstvenoraziskovalni in razvojni dejavnosti z dne 7. 12. 2019
- Intervju s prof. dr. Gregorjem Anderluhom, predsednikom KOsRIS in direktorjem Kemijskega inštituta v časniku Delo z dne 9. 1. 2020